

АНГЛІЙСЬКІ БІНАРНІ ТЕРМІНИ-ФРАЗЕМИ І ПРОБЛЕМИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто основні структурно-семантичні характеристики англійських бінарних термінів-фразем і проблема їх адекватного перекладу на українську мову. Ключові слова: бінарний термін, термін-фразама, автотомобільна терміносистема, граматична модель, перекладний еквівалент.

Під час роботи з лексикою англійської науково-технічної літератури найбільші труднощі для розуміння і перекладу становлять терміни-фраземи (ТФ), тобто термінологічні словосполучення, створені лексико-синтаксичним способом і утворені за моделями, які існують у мові. Терміни-фраземи – це семантично цілісні сполучення двох чи більше слів, пов'язаних відношеннями підрядності.

Робота з англійськими науково-технічними текстами показує, що найбільш частотними термінами-фраземами є ті, які складаються з двох компонентів, що характерно для багатьох галузевих термінологій. Це обумовлено: 1) обмеженістю словника будь-якої природної мови порівняно з необмеженістю предметів і понять; 2) традицією відображення родо-видових ознак денотата в структурі терміна; 3) компактністю і економічністю цього способу номінації.

Мета нашого дослідження – розглянути деякі структурно-семантичні особливості англійських автотомобільних бінарних термінів-фразем і проблеми їх перекладу на українську мову. Вибір автотомобільної терміносистеми як об'єкта дослідження обумовлений тим, що вона являє собою дуже важливу в комунікативному і культурно-історичному відношеннях лексичну систему, яка постійно оновлюється та інтенсивно розвивається. Матеріал дослідження – 957 бінарних термінів-фразем англійської автотомобільної термінології.

Проведений лінгвістичний аналіз цього матеріалу показав, що всі бінарні терміни-фраземи, які досліджуються, являють собою ядерні регресивні субстантивні словосполучення з підрядним зв'язком, наприклад: *electric automobile* – *електромобіль*, *bolster trailer* – *сідловий причін*, *belt brake* – *стрічкове гальмо*, *floating bearing* – *плавальний підшипник* і т.п.

З семантичної точки зору англійські бінарні терміни-фраземи досліджуваної терміносистеми поділено нами на два типи: логіко-номінативні (80%) і асоціативно-номінативні (20%). Компоненти ТФ логіко-номінативного типу є іменами речей, властивостей і відношень відображуваного світу, між якими існує об'єктивний зв'язок. Значення ТФ цього типу складається із значень їх компонентів, які використані у своєму прямому термінологічному значенні і, як правило, належать до однієї терміносистеми. До логіко-номінативних ТФ ми відносимо класифікаційні терміни, тобто ТФ з родо-видовим зв'язком компонентів, наприклад: *radial engine* – *радіальний двигун*, *primary brake* – *основне гальмо*, *collapsible caravan* – *складаний жилий причін* і т.п. ТФ з партитивними відношеннями, наприклад: *wheel bearing* – *підшипник коліс*, *fan drive* – *повід вентилятора*, *suspension housing* – *корпус підвіски* і т.п.

В основі асоціативно-номінативних ТФ лежать образні уявлення про предмети та явища, які термінуються. Лівий компонент ТФ такого типу є загальноживим словом англійської мови, яке вживається у переносному значенні і не використовується в даній терміносистемі як самостійний термін. Правий компонент – ужитий у своєму прямому термінологічному значенні і виражає, як правило, родові технічне поняття. Наприклад: *slave cylinder* – *робочий циліндр*, *tail-pipe* – *вихлопна труба*, *butterfly valve* – *дросельний клапан*, *pancake engine* – *горизонтальний двигун* і т.п.

Переклад термінів-фразем логіко-номінативного типу здійснюється методом підбору еквівалентів і звичайно не становить особливих труднощів, оскільки їх значення є достатньо зрозумілими. Переклад цих ТФ можливий простим складанням значень складових, причому особлива увага приділяється означуваному компоненту. Передусім з'ясовують, до якої лексико-семантичної категорії належить цей компонент, тобто чи виражає він предмет, дію, властивість і т.п. Спочатку перекладається означуваний компонент, який стоїть справа і відіграє головну роль, а потім – означувальний компонент, який стоїть зліва і відіграє другорядну роль. Наприклад: *brushless motor* – *безколекторний двигун*, *hydraulic brakes* – *гідравлічні гальма* і т.п.

Переклад ТФ асоціативно-номінативного типу може становити деякі труднощі. Тому для їх правильного перекладу необхідні не тільки хороші знання англійської мови, але й володіння мовною здогадкою, знання тієї галузі науки чи техніки, про яку йде мова в текстах, що підлягають перекладу, і володіння відповідною термінологією мови перекладу. Переклад ТФ асоціативно-номінативного типу вимагає звернення до словника для знаходження повного еквівалента. Такі ТФ у більшості випадків містять родовий компонент, який стоїть справа і звичайно представлений широко відомим терміном даної галузі чи загальнотехнічним терміном. Це дозволяє провести попередню орієнтацію терміна, тобто віднести його до певного роду понять, до повного його уточнення за словником. Неабияку роль тут відіграють також мовна здогадка і широкий контекст. Наприклад: *tail lamp* – *задній ліхтар*, *slave axle* – *допоміжний тяжний міст* і т.п.

Таким чином, принцип перекладу, за "правилом зворотнього руху", тобто від останнього – головного означуваного компонента, що позначає родові поняття, до попереднього означувального компонента – означення,

яке обмежує родові поняття до певного виду, є корисним і однаково правильним при перекладі ТФ як логіко-номінативних, так і логіко-асоціативних.

Зі структурної точки зору англійські бінарні ТФ автомобільної терміносистеми підрозділяються на 7 груп згідно із граматичною моделлю, за якою вони утворені.

Структура англійських ТФ може бути представлена за допомогою комбінації буквенних символів А, N, P I, P II, G, Prop N, Sgr, Num, а структура українських ТФ – за допомогою буквенних символів П, Д, І, Ч, пр. (П – прикметник, Д – дієприкметник, І – іменник, Ч – числівник, пр – прийменник).

Проведене дослідження 957 англійських бінарних термінів-фразем автомобільної терміносистеми показало, що утворені вони за такими 7 граматичними моделями:

1) N + N (667 од.), наприклад: *camper trailer* (туристський причін); 2) A + N (182 од.), наприклад: *radial engine* (радіальний двигун); 3) P. I (G) + N (52 од.), наприклад: *driving axle* (ведуча вісь); 4) P. II+N (30 од.), наприклад: *pulsed loads* (імпульсне навантаження); 5) Prop. N+N (11 од.), наприклад: *Bellville spring* (тарічаста пружина Белльвілля); 6) Sgr.+N (10 од.), наприклад: *V-8 engine* (8-циліндровий V-подібний двигун); 7) Num+N (5 од.), наприклад: *third axle* (третья вісь вантажного автомобіля).

Найпродуктивнішою моделлю англійських бінарних термінологічних словосполучень у досліджуваній терміносистемі є модель N+N (667 од., тобто 30,3%). Стислість і чіткість, простота утворення, смислова і семантична стрункість, широта лексичної сполучуваності і семантична місткість цієї моделі дають можливість простими синтаксичними засобами, тобто одним контактним співрозміщенням двох іменників, виразити різноманітні і водночас складні атрибутивні відношення.

Найуживанішій англійській моделі N+N відповідають такі основні українські еквіваленти: 1. П+І, наприклад: *cat brake* – кулачковий термін, *belt brake* – стрічковий термін. 2. Іназ+Ірод, наприклад: *chassis frame* – рама основи, *trunk lid* – кришка багажника. 3. Складне слово, наприклад: *glass holder* – склопримач, *windshield* – склоочисник. 4. Іназ+пр+Інепрям, наприклад: *exhaust joint* – шарнір для випускних труб, *instrument panel* – панель для приладів. 5. Одночленний термін, наприклад: *vehicle sensor* – детектор, *mud shield* – бризковик. 6. Описовий вираз, наприклад: *engine sensor* – датчики, встановлені на двигуні і т.д.

Широко представленою в англійській автомобільній термінології є також модель А+N (182 од., чи 8,3%), що є цілком зручним засобом систематизації термінів. У двохкомпонентних термінах цього типу іменник у більшості випадків називає узагальнене поняття (родове), а прикметник – відмінну, класифікаційну ознаку цього родового поняття (його видову відмінність).

Моделі А+N англійської мови в основному відповідають такі українські еквіваленти: 1. П+І, наприклад: *hydraulic brakes* – гідравличні гальма, *cellular radiator* – сотовий радіатор. 2. П+П+І, наприклад: *hydrostatic steering* – гідрооб'ємне кермове управління, *rigid cross* – жорсткий поперечний підсилювач. 3. (П+Іназ)+Ірод чи Іназ+(П+Ірод), наприклад: *electronic ignition* – транзисторна система запалювання, *idle trim* – регулятор холодної ходи. 4. Описовий вираз, наприклад: *metric engine* – двигун, сконструйований в метричній системі мір і т.д.

Англійська модель P I (G)+N (52 од.) має такі перекладні еквіваленти в українській мові: 1. П+І, наприклад: *flickering light* – проблисковий сигнал, *folding caravan* – складений причін. 2. Дтеп+І, наприклад: *floating caliper* – плаваюча скоба, *throwing power* – розсіювальна здатність та ін.

Англійська модель P II+N (30 од.) в українській мові має еквіваленти: 1) Дмін+І, наприклад: *refined oil* – ре-генероване масло, *tinted glass* – затемнене скло. 2) Описовий вираз: *hidden headlamps* – фари, що закриваються шторками і т.д.

Англійська модель PropN+N (11 од.) має дві моделі, еквівалентні їй в українській мові: 1. Іназ+Ірод, наприклад: *Hall generators* – генератори Холла, *Wankel engine* – двигун Ванкеля. 2. Описовий вираз, наприклад: *Klaxon horn* – звуковий сигнал фірми "Klaxon" та ін.

Англійській моделі Sgr+N (10 од.) в основному відповідають описові вирази в українській мові, наприклад: *F-head* – F-подібна головка циліндрів, *V-engine* – двигун з V-подібним розташуванням циліндрів та ін.

Нарешті, англійська модель Numord+N має, як правило, такий еквівалент в українській мові: Ч+І, наприклад: *second gear* – друга швидкість, *first gear* – перша передача і т.п.

На завершення варто відзначити, що знання структурно-семантичних особливостей англійських бінарних термінів-фразем і володіння методами їх перекладу на українську мову, без сумніву, підвищує ефективність роботи з науково-технічними текстами, збільшує швидкість читання і зменшує витрати праці.

Матеріал надійшов до редакції 1.04.2004 р.

Павлова О.И. Английские бинарные термины-фраземы и проблемы их перевода.

В статье рассматриваются основные структурно-семантические характеристики английских бинарных терминов-фразем и проблема их адекватного перевода на украинский язык. Ключевые слова: бинарный термин, термин-фразаема, автомобильная терминосистема, грамматическая модель, переводный эквивалент.

Pavlova O.I. English Binary Phraseme-Terms and Problems of their Translation.

The article examines the main structural and semantic characteristics of English binary phraseme-terms and the problem of their adequate translation into the Ukrainian language. Key words: binary term, phraseme-term, automotive terminological system, grammatical model, translation equivalent.